

Реалізація цих заходів дозволить Підволочиській територіальній громаді повною мірою розкрити свій значний потенціал та стати привабливим напрямком для міжнародного туризму, сприяючи соціально-економічному розвитку регіону та збереженню його унікальної спадщини.

Список використаної літератури:

1. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16.06.1992 № 2456-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12/>
2. Екологічний паспорт Підволочиської ТГ. URL: [https://ecology.te.gov.ua/...](https://ecology.te.gov.ua/)
3. Офіційний сайт Підволочиської селищної ради/ URL: <https://pidvoltg.gov.ua/>.
4. Вікіпедія URL: [https://uk.wikipedia.org/...](https://uk.wikipedia.org/)
5. GURT – Молодіжний простір «Знайди себе»/ URL: [https://gurt.org.ua/...](https://gurt.org.ua/)
6. Travels in UA. URL: [https://travels.in.ua/...](https://travels.in.ua/)
7. Reporter.ZP.UA. URL: [https://reporter.zp.ua/...](https://reporter.zp.ua/)
8. Hromada.Canactions. URL: <https://hromada.canactions.com/pidvolochyska>.
9. Сайт Тернопільської обласної ради. URL: <https://tor.gov.ua/?id=51>.

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА «СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ГЕОГРАФІЯ)» ОСВІТНЬОГО РІВНЯ «БАКАЛАВР» ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ: ІННОВАЦІЇ ТА ВИКЛИКИ У РЕАЛІЗАЦІЇ

Ольга МАМЧУР, Любов КОТИК

Львівський національний університет імені Івана Франка
Львів, Україна

Abstract. *The paper reveals issues of innovation and challenges in the implementation of the educational and professional program "Secondary Education (Geography)" of the educational level "bachelor" at Lviv University.*

Key words: *education, geography, program, innovation, university.*

Географія посідає особливе місце серед навчальних дисциплін у середній школі, адже має особливу функцію формування світогляду дитини з позицій розуміння людини у довкіллі, впливу діяльності людини для розвитку сталих суспільств, формування патріотичної позиції, екологічної свідомості тощо. Традиційно географічний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка протягом десятиліть здійснює підготовку кваліфікованих вчителів географії. Ці традиції зараз також поєднуються із інноваційним напрямками підготовки і містять ряд важливих сучасних компетенцій, втім числі розвитку креативності, самостійності, дослідницьких навиків учнів, тощо; містять підходи, що сумісні із вимогами Нової української школи (НУШ).

Аналіз публікацій і джерел дослідження. Освітні програми першого (бакалаврського) рівня спеціальності 014 Середня освіта за предметною спеціалізацією географія узагальнили та детально проаналізували Д. Мальчикова, Р. Молікевич, О. Захаров, У. Борис [1]. Дослідники зосередили увагу на актуальних програмах, навчання за якими проводилося 2022 р. у закладах вищої освіти України (національних університетах, педагогічних університетах та інститутах). Вчені означили: монопрограми більше приваблюють здобувачів освіти, ніж програми з кількома спеціалізаціями, що поєднуються з географією (біологія, краєзнавча робота, економіка, англійська мова) [6, с. 64]; заклади освіти, які «концентрують більше 60% контингенту здобувачів, мають найбільший вплив на формування «обличчя» вчителя географії в українській школі» [6, с. 64]; більшість загальних компетентностей є спільними для всіх проаналізованих ОПП, «разом з цим, в окремих ОП до їх переліку додані такі, що розкривають унікальність освітніх програм з точки зору їх професійної приналежності» [6, с. 65]; «фахові компетентності і програмні результати навчання, не дивлячись на їх значну кількісну розбіжність, мають спільні риси і загалом реалізують пропорційно 3 напрямки підготовки

вчителя географії: педагогічна, предметна географічна і методична підготовка» [6, с. 65]; «в освітніх програмах, де географія є єдиною предметною спеціальністю, кількісний розподіл між обов'язковими компонентами предметного та педагогічного спрямування в середньому знаходиться на рівні 75% і 25%» [6, с. 67]; загальна послідовність вивчення освітніх компонентів є спільною в усіх ОПП - «спочатку вивчаються дисципліни, які забезпечують базове розуміння фізичної та соціально-економічної географії, а далі за принципом «від загального до окремого» [6, с. 68]. З викликів, дослідники означили потребу «зважаючи на значущість географії у контексті її непересічної ролі у формуванні національної свідомості, ідентичності, розуміння витоків незалежності України і її місця у європейському і світовому просторі, а також потреб повоєнної відбудови України» затвердження Стандарту вищої освіти за спеціальністю 014 Середня освіта, а відповідно означення фахових і предметних компетентностей [6, с. 70].

Детальне дослідження змісту, кількості, переліку компетентностей (загальних, фахових) в ОПП “Середня освіта (Географія)” ОР “Бакалавр” закладів вищої освіти України виконав О. Захаров [4]. Він означив, що усі ОПП мають десять спільних загальних компетентностей, які «включають основні «м'які» навички (soft skills), необхідні для якісного навчання та подальшої професійної діяльності» [4, с. 16]; також у кожній ОПП присутні три групи фахових компетентностей: «ті, що належать до педагогічної майстерності здобувачів; ті що відносяться до суто предметної (географічної) підготовки; ті що знаходяться на перетині двох груп» [4, с. 17].

В. Біланюк, Л.Котик (2023) докладно проаналізували структурні зміни ОПП “Середня освіта (Географія)” ОР “Магістр” Львівського університету; означили кількісні і якісні зміни в освітній програмі зумовлені напрацюванням нового проєкту стандарту та вимогами ринку праці й безпековими викликами [2]. Вчені наголосили, що пропонована ОПП “містить фахові, предметні та інтегральні освітні компоненти, вивчення яких сприяє набуттю здобувачами освіти загальних і фахових компетентностей ОПП, засвоєння програмних результатів навчання” [2].

Проблеми впровадження інноваційних змін в освітні програми вищої школи України через призму інтеграції в навчальний процес наукових здобутків з предметної спеціальності (географія) розкрили В. Біланюк, Л.Котик (2023) у праці “Прикладні аспекти освітнього менеджменту в географії” [1].

Виклад матеріалу. Представлена структура та зміст програму 014.07 «Середня освіта (географія)» є чіткою, логічною і зрозумілою, що у повній мірі розкриває головні дидактичні завдання з вивчення географії у середній школі (опирається на поточний Проєкт відповідного Стандарту освіти 014 «Середня освіта» та інші документи чинного законодавства).

ОПП “Середня освіта (Географія)” ОР “Бакалавр” Львівського університету (2024) розроблена відповідно до вимог “Проєкту Стандарту ... ” (2024) [10] та нормативних документів, що регламентують провадження освітньої діяльності у Львівському університеті. Гарант ОПП – доц. Ольга Мамчур; об'єм ОПП 240 кредитів ЄКТС, тривалість навчання 3 роки 10 місяців. Нормативний блок ОПП сформований 47 освітніми компонентами, обсягом 180 кредитів ЄКТС, вибірковий – 15 блоками вибіркових дисциплін обсягом 60 кредитів ЄКТС (табл. 1) [8, 9].

Таблиця 1

**Перелік освітніх компонентів ОПП Середня освіта (Географія)
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

Код н/д	Компоненти навчальної програми	Кількість кредитів	Форма підсумкового контролю
1. Обов'язкові компоненти ОПП			
1.1. Цикл загальної підготовки			
ОК 1	Українська мова (за професійним спрямуванням)	3	Залік
ОК 2	Історія України	3	Екзамен, Залік
ОК 3	Іноземна мова	12	Залік

ОК 4	Історія української культури	3	Залік
ОК 5	Філософія	3	Екзамен
ОК 6	Фіз. виховання	3	Залік
Загальний обсяг компонент циклу		27 кредитів	
1.2. Цикл професійної та практичної підготовки			
ОК 7	Загальне землезнавство	4	Екзамен
ОК 8	Загальна суспільна географія	4	Екзамен
ОК 9	Основи географічного українознавства	4	Екзамен
ОК 10	Загальна геологія з основами еволюційної географії	3	Екзамен
ОК 11	Безпека життєдіяльності та охорона праці	3	Залік
ОК 12	Вступ до педагогічної професії	3	Залік
ОК 13	Краєзнавство	3	Залік
ОК 14	Екологія і освіта для сталого розвитку	4	Екзамен
ОК 15	Основи топографії	4	Екзамен
ОК 16	Загальна геоморфологія	4	Екзамен
ОК 17	Педагогіка	3	Екзамен
ОК 18	Геоінформатика	3	Залік
ОК 19	Кліматологія з основами метеорології	3	Екзамен
ОК 20	Шкільне ґрунтознавство	3	Екзамен
ОК 21	Картографія	5	Екзамен
ОК 22	Географія населення світу	4	Екзамен
ОК 23	Біогеографія та охорона природи	3	Екзамен
ОК 24	Гідрологія	3	Екзамен
ОК 25	Методика навчання комплексної фізичної географії	3	Екзамен
ОК 26	Психологія	3	Екзамен
ОК 27	Освітнє право	3	Залік
ОК 28	Загальна методика навчання географії	3	Екзамен
ОК 29	Географія світового господарства з дидактикою	3	Екзамен
ОК 30	Географія населення України з дидактикою	3	Екзамен
ОК 31	Фізична географія України з дидактикою	3	Екзамен
ОК 32	Фізична географія континентів і океанів з дидактикою	6	Екзамен
ОК 33	Регіональна економічна і соціальна географія світу з дидактикою	6	Екзамен
ОК 34	Економічна і соціальна географія України з дидактикою	3	Екзамен
ОК 35	Організація роботи вчителя географії	3	Екзамен
ОК 36	Методика екологічного виховання	3	Екзамен
ОК 37	Освітні технології	3	Екзамен
ОК 38	Охорона здоров'я дітей та шкільна гігієна	3	Залік
ОК 39	Педагогічна майстерність	3	Екзамен
ОК 40	Курсова робота 1.	3	Диф. залік
ОК 41	Курсова робота 2.	3	Диф. залік
ОК 42	Навчальна практика 1.	6	Диф. залік
ОК 43	Навчальна практика 2.	6	Диф. залік
ОК 44	Педагогічна практика 1.	3	Диф. залік
ОК 45	Педагогічна практика 2.	6	Диф. залік

ОК 46	Педагогічна практика 3.	9	Диф. залік
ОК 47	Комплексний кваліфікаційний екзамен	3	Екзамен
Загальний обсяг компонент циклу		153 кредитів	
Загальний обсяг обов'язкових компонент:		180 кредитів	
2. Вибіркові компоненти ОПП			
2.1. Компоненти вільного вибору студента			
2.1.1. Цикл загальної підготовки			
ВК1-ВК4	Дисципліна вільного вибору	3x4	Залік
Загальний обсяг вибіркових компонент циклу		3 кредити	
2.1.2. Цикл професійної і практичної підготовки			
ВК5-ВК15	Вибіркова дисципліна	48	Залік
Загальний обсяг вибіркових компонент циклу		48 кредит	
Загальний обсяг вибіркових компонент:		60 кредити	
ЗАГАЛЬНИЙ ОБСЯГ ОПП		240 кредитів	

ОПП відповідно до вимог “Проекту Стандарту ...” [10] містить фахові, предметні та інтегральні освітні компоненти, зміст та методи викладання яких сприяють набуттю здобувачами освіти загальних, предметних і фахових компетентностей, засвоєння програмних результатів навчання. Фахові освітні компоненти, які інтегровані в освітній процес на ОР “Бакалавр”: “Вступ до педагогічної професії”, “Педагогіка”, “Психологія”, “Освітнє право”, “Освітні технології”, “Педагогічна майстерність”, педагогічні практики; предметні освітні компоненти – “Загальне землезнавство”, “Загальна суспільна географія”, “Основи географічного українознавства”, “Краєзнавство”, “Основи топографії”, “Загальна геоморфологія”, “Геоінформатика”, “Географія населення світу”, “Гідрологія”. “Природознавство”, “Картографія”, навчальні практики; інтегральні – “Географія світового господарства з дидактикою”, “Географія – населення України з дидактикою”, “Фізична географія України з дидактикою”, “Фізична географія континентів і океанів з дидактикою”, “Регіональна економічна і соціальна географія світу з дидактикою”, “Економічна і соціальна географія України з дидактикою” (табл. 1).

У блоці нормативних дисциплін циклу професійної і практичної підготовки співвідношення фахових, предметних та інтегральних освітніх компонентів за обсягом кредитів складає 27,5 %, 40,5 % і 32 % відповідно. Його дотримання забезпечує реалізацію у рамках ОПП освітньої і предметної складової програми.

Освітня програма поєднує методику навчання комплексу природничо- та суспільно-географічних дисциплін для формування цілісної просторової картини світу, вона зорієнтована на актуалізацію вивчення сучасних проблем охорони природи, соціально-економіко-географічних та політичних проблем у різних регіонах та країнах світу. Програма містить педагогічні та навчальні практики, які відбуваються у різного типу освітніх закладах, бібліотеках та базах/стаціонарах, лабораторіях. Позитивно, що здобувачі мають змогу брати участь у міжнародних проектах (в тім числі обмінів); бути залученими до проектів співпраці з громадськими організаціями освітньо-географічного, географічно-краєзнавчого та молодіжного напрямків.

З метою відповідності вимогам ринку праці та враховуючи тенденції впровадження НУШ у середній, а в перспективі у старшій школі, ОПП “Середня освіта (Географія)” ОР “Бакалавр” зазнала якісних і кількісних змін. У 2024 р. В ОПП за результатами зустрічі з стейкхолдерами запроваджено новий освітній компонент “Методика екологічного виховання”, скоректовано формулювання та змістове наповнення освітніх компонентів “Загальна геологія з основами еволюційної географії”, “Методика навчання комплексної фізичної географії”, “Регіональна економічна і соціальна географія світу з дидактикою”,

“Педагогічна практика 1”, “Педагогічна практика 2”. У блоці дисциплін вільного вибору студентів (рис. 1) запроваджено нові освітні компоненти: “Організація персонального середовища навчання учнів”, “Моніторинг довкілля у шкільній географії”, “Палеогеографія України”, “Позакласна і позашкільна екоосвітня діяльність”, “Організація освітньо-пізнавальних мандрівок”, “Прикладна кліматологія у шкільній програмі” (рис. 1).

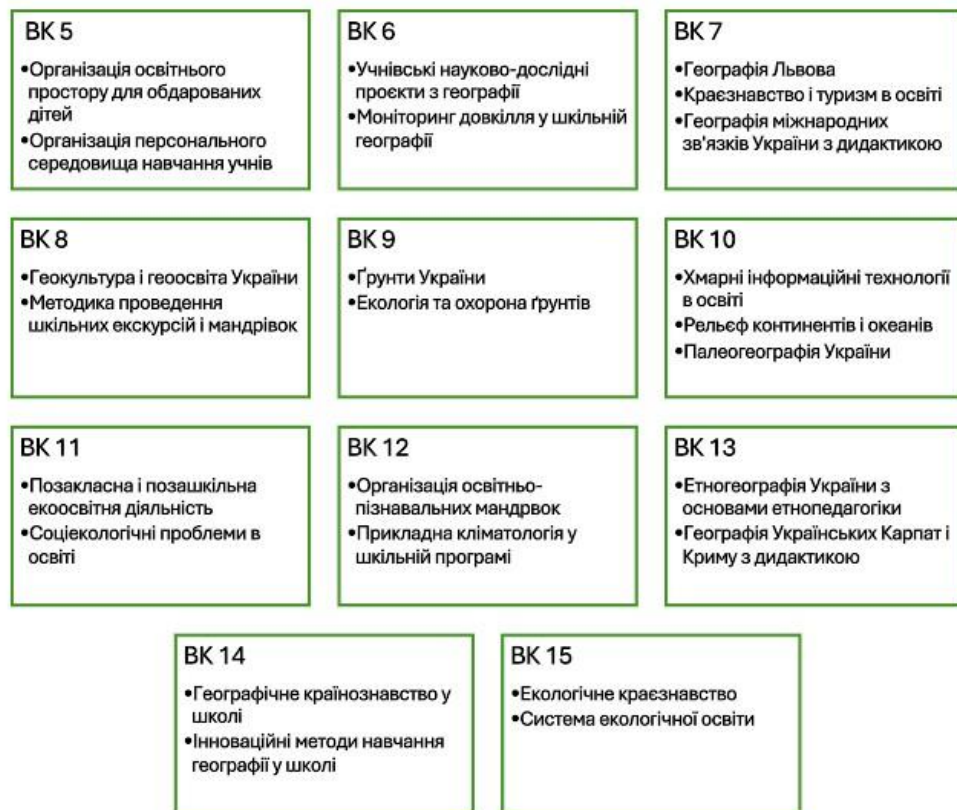

Рис. 1. Вибіркові навчальні дисципліни циклу професійної та практичної підготовки ОПП “Середня освіта (Географія)” ОР “Бакалавр”

Особливе місце у програмі посідає педагогічна практика у закладах загальної середньої освіти, де здобувачі найефективніше мають змогу досягнути особливості роботи учителя географії.

Важливим є студентоцентричний принцип освітньої діяльності. Проблемно-орієнтоване навчання проводиться у формі навчальних занять: лекції, практичні, лабораторні, семінарські та індивідуальні заняття, консультації; самостійної роботи; практичної підготовки; тощо.

Викладачі освітньої програми активно комунікують і співпрацюють із вчительською громадою, зокрема міста Львова і Львівщини. У лютому 2024 р. відбулась зустріч із вчителями географії, де обговорювались особливості освітньо-професійної програми «Середня освіта (географія)», також організовано науково-практичний семінари для підвищення кваліфікації.

У процесі реалізації ОПП “Середня освіта (Географія)” учасники зіштовхнулись із рядом *викликів*, зокрема: відсутність затвердженого державного стандарту освітньо-професійної програми (ОПП) "Середня освіта (за спеціальностями)" (на сьогодні снують проєкти стандартів, зокрема найновіша редакція проєкту стандарту з 2024 р.); новий діючий перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти; у середній школі досі триває поступовий перехід до програми НУШ, також відбувається оновлення навчальних програм, зокрема із встановленням інтегрованих напрямків і дисциплін у старшій школі.

Наймасштабніший виклик – це *війна* із країною агресором понад 11 років, і

повномасштабне військове вторгнення з 2024 р., від тих часів діє безперервний режим «воєнного стану», затверджений Верховною радою України. Первинно така ситуація призвела не лише до масштабних міграцій і внутрішнього переміщення населення в межах регіонів України, зокрема осіб різного учнівського віку, але й до освітніх втрат, змін форм (наприклад, дистанційної і офлайн) та методів навчання тощо, і неминуче посилила освітні втрати як у середній, так і у вищій школі.

Для компенсації освітніх втрат здобувачів вищої освіти запропоновано систему заходів, які об'єднано у три групи [3]: навчальна підтримка здобувачів (індивідуальні консультації викладачів; розвиток навчальних можливостей; адаптовані індивідуальні завдання; електронні курси на додатковий контент; система вибіркового курсів; адаптація самостійної роботи студентів; рекомендацію для саморозвитку студентів); організаційно-психологічна підтримка здобувачів (психологічна підтримка студентів; адміністративно-правові механізми організації освітнього процесу; наставництво для студентів; планування часу); ресурсна підтримка здобувачів (розвиток безпечного та сприятливого освітнього середовища; доступ до необхідних ресурсів (різних типів) для успішного навчання). Вважаємо, що навчальна підтримка здобувачів та ресурсне забезпечення мають бути представлені у сучасній ОПП.

Інноваційні тенденції у сучасній географії, зокрема формування змісту освітніх матеріалів і програм з географії слід обов'язково впроваджувати з вираховуванням головних тенденцій розвитку географічної науки; збалансовано обирати сучасні та інноваційні методичні підходи у географічній освіті (як середній освіті, так і вищій освіті – при підготовці вчителів); здійснювати популяризацію знань і досліджень з географії, акцентувати на сучасних прикладних можливостях географії [7].

Відсутність затвердженого державного стандарту ОПП "Середня освіта (за спеціальностями)" є перешкодою для забезпечення якісної та системної підготовки майбутніх вчителів. Це створює невизначеність для закладів вищої освіти. Оперативне затвердження оновленого, якісного та сучасного державного стандарту є критично важливим кроком для реформування педагогічної освіти в Україні та забезпечення шкіл компетентними та мотивованими вчителями, здатними реалізувати завдання НУШ. Постійні зміни в проєктах стандартів лише поглиблюють цю проблему та потребують якомога швидшого вирішення.

Інтегровані курси, що включають географію, можуть мати як позитивні, так і потенційно негативні наслідки для викладання та сприйняття географії в середній школі. Розглянемо основні ризики для географії в контексті інтегрованого навчання.

Географія як компонент світопізнання й наука, що має велике значення у формуванні світогляду людини, втім числі географічної картини світу, національної і патріотичної свідомості, і, зрештою, як самостійна дисципліна може втратити свою чітку ідентичність, розчиняючись серед інших навчальних предметів (суспільствознавство, захист довкілля, історія тощо). Це може призвести до фрагментарного вивчення географічних понять і закономірностей. У спробі охопити широкий спектр тем в інтегрованому курсі, географічні аспекти можуть вивчатися поверхово, без належного заглиблення в ключові поняття, теорії та методи.

Інтеграція може призвести до недостатнього формування специфічних географічних навичок, таких як робота з картами, аналіз статистичних даних, інтерпретація аеро- та космознімків, використання ГІС.

Існує ризик пониження статусу та *престижу географії* як навчальної дисципліни. Якщо географія виступатиме лише як складова інтегрованого курсу, її можуть сприймати як менш важливу порівняно з іншими предметами. До того ж, інтеграція часто призводить до скорочення загального навчального часу, відведеного на географічні знання та вміння.

Вчителі, які викладають інтегровані курси, можуть не мати достатньої фахової підготовки саме в галузі географії, що може вплинути на якість викладання географічного компонента. Тоді ж виникатиме потреба перепідготовки та оновлення методичного забезпечення, що може бути складним і ресурсозатратним процесом.

Вчителі різних навчальних дисциплін, що братимуть участь в інтеграції, можуть по-різному інтерпретувати та подавати географічний матеріал, що сприятиме до спотворення навчальних матеріалів або неточностей. Також оцінювання знань та вмінь учнів в інтегрованому курсі може бути складним через розмитість критеріїв, адже важко чітко відокремити внесок географічного компонента.

Щоб мінімізувати ці ризики, необхідно чітко визначати і оцінити роль географії в інтегрованих курсах (забезпечити збереження ключових географічних понять, закономірностей та навичок); навчитись формувати якісні інтегровані навчальні програми й забезпечити збалансоване представлення всіх предметів, включаючи географію.

Одним із найважливіших завдань на тлі сучасних викликів є забезпечити належну підготовку вчителів згідно якісних ОПП, також здійснювати спеціалізовані курси перепідготовки для викладання інтегрованих курсів з урахуванням географічного компонента, враховувати специфіку інтегрованого навчання та географічного змісту.

На нашу думку, слід зберігати змогу поглибленого вивчення географії, зокрема забезпечити наявність окремих навчальних курсів географії на профільних рівнях старшої школи.

Особлива роль географії нині – це сприяння вихованню почуття патріотизму (поваги та любові до своєї країни, народу); вдосконалення основ географічної грамотності (освіченості); удосконалення методики самостійної роботи учнів/студентів, зокрема проєктних методах і дослідницькій роботі учнів; використання актуальної достовірної географічної інформації із авторитетних джерел, як для формування змісту навчальних занять, так і для створення візуального контенту для занять з географії, що неминуче мають бути відображені при реалізації освітньо-професійних програм.

Список використаних джерел:

1. Біланюк В.І., Котик Л.І. Прикладні аспекти освітнього менеджменту в географії // Восьмі Сумські наукові географічні читання: зб. матеріалів Всеукр. наук. конф. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2023. С. 36-42.
2. Біланюк В.І., Котик Л.І. Освітня програма як об'єкт освітнього менеджменту в географії (на прикладі ОПП Середня освіта (Географія) другого (магістерського) рівня вищої освіти) // Актуальні питання у сучасній науці. 2023. № 9 (15). С. 673-686. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-9\(15\)-673-686](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-9(15)-673-686).
3. Гудзеляк І.І., Котик Л.І., Біланюк В.І., Мамчур О.І. Діагностика освітніх втрат студентів-географів в умовах дистанційного навчання. Вісник освіти і науки. 2025. № 1 (31). С. 1054-1071. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-1\(31\)-1054-1071](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-1(31)-1054-1071).
4. Захаров О.О. Аналіз компетентностей в освітніх програмах предметної спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) як складової фахової підготовки // Магістерські студії. Альманах. Вип. XXII. Херсон: ХДУ. 2022. С. 339-342.
5. Лук'янова Л.Б., Вовк М.П., Соломаха С.О., Грищенко Ю.В. Практична підготовка майбутніх педагогів у закладах вищої педагогічної освіти: українські реалії і перспективи: наук.-аналіт. доповідь / за ред. Н.Г. Ничкало. Київ-Чернівці, 2023. 80 с.
6. Мальчикова, Д.С., Молікевич, Р.С., Захаров, О.О., Борис, У.З. Освітні програми підготовки вчителів географії: зміст, структура, реалізація автономії університетів // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Географічні науки. 2022. №17. С. 62-72. <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2022-17-6>.
7. Мамчур О.І., Котик Л.І. Інноваційні аспекти розвитку географічної освіти // Вісник науки та освіти. 2023. №8(14). С. 644-658. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-8\(14\)-644-658](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-8(14)-644-658).
8. Навчальний план «Середня освіта (географія)» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2024. URL: https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/03/NP_bak_014_Sered_osv_2024_den.pdf.
9. Освітньо-професійна програма «Середня освіта (географія)» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2024. URL: <https://geography.lnu.edu.ua/academics/bachelor/education-geograph>
10. Стандарт вищої освіти України перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальність 014 Середня освіта (за предметними спеціальностями) (Проєкт), 2024. URL: <https://mon.gov.ua/mon/2024/04/17>.